***Samenvatting van Tekst 20: De filosofie van Jacques Derrida***

Tekst 20 biedt een diepgaande filosofische en kritische analyse van het denken van de Franse filosoof Jacques Derrida (1930–2004), de vooraanstaande grondlegger van het deconstructionisme. Aan de hand van zijn kenmerkende begrippenkader - zoals 'la différance', de kritiek op het logocentrisme, het spoor (la trace), tekstualiteit en de afbouw (déconstruction) van de westerse metafysica - ontleedt de tekst hoe Derrida de fundamentele aanspraken van de westerse filosofie op de korrel neemt.

***1. Situering: De kritiek op het fundationisme en logocentrisme***

Derrida situeert zich binnen een brede Franse stroming van continentale, poststructuralistische filosofen (zoals Michel Foucault en Jean-François Lyotard) die zich afzetten tegen het westerse 'fundationisme' of fundamentalisme.

De traditionele ontologie claimt namelijk het bezit van een vast fundament of alomvattend perspectief van waaruit de totaliteit van het 'zijn' rationeel begrepen en geordend kan worden. Derrida wil deze pretentie ontmaskeren door de grenzen van de rede en haar aanspraken op een transcendentie-inzicht bloot te leggen.

In het spoor van Martin Heidegger en Ferdinand de Saussure bekritiseert Derrida het westerse logocentrisme: de neiging om de 'logos' (het gesproken woord, de rede) te centreren als de zuivere, directe aanwezigheid van de waarheid. Binnen de continentale hermeneutiek vervangt hij het wetenschappelijk-analytische ideaal door een literair-hermeneutisch ideaal, waarin de act van het interpreteren en zinstichten centraal staat.

***2. De ontologie van 'la différance'***

Om zijn filosofie vorm te geven, ontwerpt Derrida het neologisme 'différance'. Dit begrip brengt twee betekenissen van het Franse werkwoord différer samen:

- *Verschillen*: iets krijgt zijn identiteit alleen door af te wijken van wat het niet is.
- *Opschortend* uitstellen: de volledige definitie of kennis van een wezen wordt onvermijdelijk uitgesteld.

Volgens Derrida is uitputtende, absolute kennis van 'het zijn' of van een specifiek wezen onmogelijk. Om een begrip of verschijnsel volledig te kennen, moet men immers ook alles kennen wat er van verschilt, aangezien die afwezige elementen het aanwezige mede tot stand brengen. Omdat de mens de kosmos nooit in zijn totaliteit kan overzien, blijft de definitieve kennis voortdurend uitgesteld.

Op taalkundig niveau betekent dit dat een teken (signe) geen vaste, op zichzelf staande “positieve term” is. Betekenis ontstaat uitsluitend door onderlinge verschillen. Elk begrip bevat ‘sporen’ (des traces) die verwijzen naar wat het begrip niet is. Het afwezige is als een ‘afwezige aanwezigheid’ werkzaam in het aanwezige.

### *3. Differentiële taalfilosofie en tekstualiteit*

Derrida sluit aan bij de taalwetenschap van Ferdinand de Saussure, maar radicaliseert diens inzichten. Saussure zag de taal (langue) als een gesloten, eindig systeem van tekens waarin klankvorm (signifiant, Sa) en betekenis (signifié, Sé) een eenheid vormen.

Derrida werpt tegen dat, hoewel het aantal klankvormen in een taal eindig is, het aantal betekenissen onbegrensd is vanwege de voortdurende uitzaaiing (dissémination) van betekenissen in uiteenlopende levenscontexten. Hierdoor ontstaat tekstualiteit (textualité): elk teken bevindt zich in een onmetelijk netwerk of ‘weefsel’ van verwijzingen (sporen) naar het gehele taalsysteem en alle mogelijke duidingen. Denken en spreken vinden altijd al plaats binnen deze alomvattende tekstualiteit; er bestaat geen standpunt ‘buiten’ de tekst.

Tevens bekritiseert Derrida de bevoordeling van het gesproken woord boven het geschreven woord (l’écriture). Het gesproken woord wekt de illusie van directe aanwezigheid en samenvallen van spreker en betekenis, terwijl het schrift dwingt tot ontcijfering, afstand en meerzinnigheid.

### *4. Confrontatie met de traditionele ontologie, tropologie en logica*

Derrida’s differentiële denkwijze staat haaks op het klassieke westerse identiteitsdenken. In de traditionele ontologie wordt het ‘zijn’ opgevat als ‘niet-niets’ en worden veelheden tot eenheid gebracht via identiteit, analogie of systeemverbanden (totum logicum en totum physicum).

Ook de tropologie (stijlfiguren zoals metafoor en metonymie) en de klassieke oordeelsleer rusten op identiteitsbetrekkingen, waarin van een onderwerp een bekende eigenschap wordt uitgezegd (kategorein ti tinos).

Waar de traditie zoekt naar orde, eenduidige zinvatting en harmonie, zoekt Derrida naar de ‘barsten’ (les fissures) en meerzinnigheden in teksten. Dit differentiële denkkader vond weerklank in diverse maatschappelijke en filosofische stromingen:

- *Feminisme:* Feministische auteurs (zoals Kristien Hemmerechts) gebruiken Derrida’s afbouwstijl om het patriarchale, mannelijke subject en de mannelijk gedefinieerde cultuur- en taalstructuren te ontmantelen.

- *Kritiek op de deconstructie:* Auteurs zoals Allan Bloom waarschuwen dat Derrida’s deconstructie leidt tot een uitschakeling van de rede, de ontkenning van objectieve waarheid en een anarchistische of relativistische willekeur

waarin de interpretatie van de lezer belangrijker wordt gemaakt dan de tekst zelf.

### *5. De afbouw (déconstruction) van de metafysica*

In zijn kritiek op Martin Heidegger stelt Derrida dat Heideggers opzet - een radicale vernietiging (Destruktion) van de metafysica van 'buitenaf' - onuitvoerbaar is. Niemand kan zomaar buiten een tweeduizend jaar oude filosofische traditie gaan staan.

Derrida kiest daarom voor 'deconstructie' (déconstruction): het van binnenuit ontmantelen van metafysische teksten met de middelen van die filosofie zelf. Deconstructie legt de verborgen aannames, innerlijke tegenstrijdigheden en "het andere van de tekst" bloot.

Derrida bekritiseert de pretentie van filosofen en psychoanalytici (zoals Jacques Lacan) die beweren vanuit een 'superieure positie' de absolute waarheid te pachten. Hoewel critici hem beschuldigen van een nieuw scepticisme en opmerken dat Derrida in zijn eigen hermetische geschriften eveneens een kritische autoriteit aanneemt, benadrukt Derrida dat hij niet het bestaan van de waarheid ontkent, maar wel elke dogmatische aanspraak op een definitief, gesloten systeem afwijst.